

Stefan Marek Grochalski

Uniwersytet Opolski

ORCID: 0000-0003-4812-7441

REJESTRACJA OBIEKTÓW KOSMICZNYCH OBOWIĄZKIEM PAŃSTW. WYKREŚLENIE Z REJESTRU PRAWEM PAŃSTW

Jeden Kosmos – wielość prawnych reżymów.

Wprowadzenie do problematyki rejestracji i wykreślenia z rejestru

Podjęcie zakreślonej w tytule problematyki uzasadnia fakt niewielu opracowań w literaturze polskiej dotyczących z jednej strony obligatoryjności rejestracji obiektów kosmicznych, z drugiej – procedury możliwości wykreślenia z rejestru analizowanych obiektów.

Realizując temat, użyto m.in. metod dedukcyjnej, analitycznej i komparatystycznej, które pozwoliły dowieść, że po stronie państwa istnieje absolutny obowiązek rejestracji oraz prawo do wyrejestrowania obiektów kosmicznych.

Problematyka rejestracji i wykreślenia z rejestru obiektów kosmicznych wysłanych w przestrzeń kosmiczną jawi się jako niezwykle istotna dla zagadnień szeroko rozumianej eksploracji Kosmosu¹. Rejestracja jest bowiem formalnym początkiem kosmicznej „odysei” obiektu i jako taka winna być ściśle sformalizowana i bezwzględnie zobowiązująca. A zatem rejestracja i wykreślenie z rejestru to swoista klamra początku i końca prawnego postrzegania obiektu kosmicznego w kontekście jego bytu wraz z konsekwencjami.

Przyjęcie rudymentalnych zasad określających prawną sytuację Kosmosu zdecydowanie odbiegającą od cywilistycznych przesłanek w konsekwencji doprowadziło do jedynie słusznych rozwiązań określających Kosmos jako *res nullius ad infinitum*. To z kolei oznacza, że zasada *res communis* skutkuje tym, że przestrzeń kosmiczna nie może ulec zawłaszczeniu, tym samym nie może podlegać suwerennemu władztwu państwa. A zatem „przestrzeń kosmiczna oraz

¹ W prezentowanym materiale używa się terminu *obiekt kosmiczny* jako określenia występującego w konwencji o rejestracji obiektów wysłanych w przestrzeń kosmiczną i jako takie obowiązuje w *ius spatiale*.

ciała niebieskie w jej obrębie uznaje się za stanowiące *res communis omnium*, wolne dla badania i wykorzystywania przez wszystkie państwa².

Prezentacja instytucji rejestracji (a także wykreślenia z rejestru) wymaga postrzegania jej w optyce zarówno międzynarodowego prawa kosmicznego, jak i państwowych regulacji, które – biorąc pod uwagę poszerzający się zakres przedmiotowy i podmiotowy – stają się coraz bardziej szczegółowe i często egoistyczne.

Obecnie rejestracja obiektów kosmicznych mieści się zarówno w kontekście międzynarodowego prawa kosmicznego, jak też *Domestic Space Law*. To właśnie regulacje krajowe są swoistymi *signum temporis*, które przybierają coraz większy zasięg, odnoszący się zarówno do zakresu przedmiotowego, jak i podmiotowego. Dlatego też zasadne w prezentacji kwestii rejestracji obiektów kosmicznych czy też wykreślenia z rejestru jest postrzeganie ich jako integralnego elementu systemu norm tworzących szeroko rozumiane prawo kosmiczne³.

W przypadku rejestracji jedno stwierdzenie nie powinno budzić wątpliwości. To ona decyduje o tym, że dany obiekt kosmiczny podlega jurysdykcji oraz kontroli państwa rejestrującego, jak również to, że rejestracja w istocie rozstrzyga także kwestie odpowiedzialności.

Zakres przedmiotowy to w coraz większym stopniu wykorzystanie fizyki orbity geostacjonarnej⁴ do m.in. telewizji satelitarnej⁵, GPS, morskiej łączności⁶, teledetekcji⁷, meteorologii. To też coraz bardziej udoskonalane satelity szpie-

² A. Górbiel, *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, Warszawa 1985, s. 44.

³ Jako niezwykle znaczące w kontekście obowiązku rejestracyjnego należy postrzegać podjęte ostatnio, trochę spóźnione działania legislacyjne Polski w zakresie sformułowania projektu ustawy, w której określone zostaną niezbędne formalne warunki dotyczące rejestracji. Polska dotychczas nie stosowała się do konwencji o rejestracji, której jest stroną. Wysłane dotychczas obiekty nie zostały zarejestrowane, co stoi w opozycji do obowiązujących prawnomiędzynarodowych ustaleń.

⁴ S.M. Grochalski, *Prawo kosmiczne w kontekście określenia pozycji prawnej orbity geostacjonarnej* [w:] *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis*, red. E. Kozerska, M. Maciejewski, P. Stec, Opole 2015, s. 723–732. Również: S. Ludwikowski, *Administracyjno-prawne aspekty prowadzenia działalności kosmicznej przez konsorcja publiczno-prywatne* [w:] *Prawo lotnicze i kosmiczne – nowe wyzwania*, red. E. Dynia, M. Pączek, Rzeszów 2019, s. 272–286.

⁵ Zasady regulujące wykorzystywanie przez Państwa sztucznych satelitów Ziemi do międzynarodowych bezpośrednich przekazów telewizyjnych. Przyjęto na mocy rezolucji 37/92 Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Nowy Jork 1982 r. Również: K. Wiewiórska, *Bezpośrednia telewizja satelitarna. Studium prawnomiędzynarodowe*, Warszawa–Łódź 1981.

⁶ Protokół o przywilejach i immunitetach Międzynarodowej Organizacji Morskiej Łączności (INMARSAT), Londyn 1981 r. (Dz.U. 1987, nr 18, poz. 106).

⁷ Konwencja o przekazywaniu i wykorzystywaniu danych ze zdalnego badania Ziemi z Kosmosu, Moskwa 1978 r. (Dz.U. 1980, nr 10, poz. 27). Również: Zasady odnoszące się do zdalnego badania Ziemi z przestrzeni kosmicznej. Przyjęto w ramach Aneksu do rezolucji 41/65 przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, Nowy Jork 1986 r. Także: R. Szafarz, *Badanie Ziemi z Kosmosu w świetle prawa międzynarodowego*, Wrocław 1986.

gowskie czy wciąż rosnące realne możliwości wykorzystania surowców naturalnych wydobywanych z ciał niebieskich⁸.

Zakres podmiotowy to regulacje prawne, twórcami których są państwa, odnoszące się zarówno do podmiotów prywatnych, osób prawnych, jak i do osób fizycznych. Wykazana wielość podmiotów mogących „występować” w przestrzeni kosmicznej – państwa, organizacje międzynarodowe, osoby prawne, osoby fizyczne – wymaga szczególnego spojrzenia, systematyzacji i wskazania obligatoryjności źródeł prawa. Jest to o tyle istotne, że wykorzystywanie przestrzeni kosmicznej z jednej strony może się okazać sukcesem i swoistym dochodem podmiotu, z drugiej natomiast klęską, której winny będzie określony podmiot. Nie można natomiast wykluczyć, że negatywne skutki mogą mieć wymiar globalny, co oznacza, że katastrofa może dotyczyć całej naszej planety⁹. Jedno nie powinno budzić wątpliwości. Jeżeli w planie jest skolonizowanie Kosmosu, to na pewno nie może to być powtórzenie ery kolonializmu na Ziemi zapoczątkowanej w 1492 r.¹⁰

Międzynarodowe prawo kosmiczne jako część międzynarodowego prawa publicznego, tworzone w każdym przypadku z woli państw, a w przypadkach międzynarodowego prawa kosmicznego – biorąc pod uwagę częstotliwość uchwalania pierwszych konwencji, ich prędkość ratyfikacyjną, niemalże natychmiastowe wejście w życie – jest z jednej strony szczególną wolą całej społeczności międzynarodowej, z drugiej – konsekwencją świadomości powagi potencjalnych działań związanych z wielopłaszczyznowym wykorzystaniem zarówno przestrzeni kosmicznej, jak i ciał niebieskich.

W tym miejscu należy też obiektywnie zaznaczyć brak powszechności w ratyfikacji traktatów z dekady lat 60. i 70. XX w., które dały początek międzynarodowemu prawu kosmicznemu. Być może przedmiot refleksji powinien wynikać z jednej strony ze zróżnicowanych osiągnięć technologicznych, co skutkuje nierównymi możliwościami państw, z drugiej – ze zmieniającego się zakresu odpowiedzialności¹¹.

Można zatem stwierdzić, że w odniesieniu do wykorzystywania przestrzeni kosmicznej i w niedalekiej przyszłości wykorzystywanie *New Space* zasobów ciał niebieskich (np. wydobywania surowców mineralnych) źródła prawa kosmicznego

⁸ Układ normujący działalność Państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich. Konwencja przyjęta na mocy rezolucji 34/68 Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Nowy Jork 1979 r. Polska nie jest stroną tego układu.

⁹ Szerzej: S.M. Grochalski, P.J. Szewczyk, *Kosmos. Bezpieczna przestrzeń kosmiczna eliminująca potencjalny problem globalny. Wymiar prawnomiędzynarodowy* [w:] *Bezpieczeństwo w prawie międzynarodowym i krajowym w prawie lotniczym i kosmicznym*, red. E. Dynia, S. Kubas, Rzeszów 2019, s. 203–215.

¹⁰ S. Hawking, *Krótkie odpowiedzi na wielkie pytania*, Poznań 2018, s. 193–210.

¹¹ Zob. szerzej: M. Polkowska, *Prawo kosmiczne w obliczu nowych problemów współczesności*, Warszawa 2011, s. 95–97.

nie obejmują już (jak to było na początku) jednego systemu źródeł, lecz dodatkowo także źródła tworzone przez przedmiotowe, adekwatnie powołane organizacje międzynarodowe oraz przez ustawodawstwa wewnętrzne poszczególnych państw zainteresowanych tym obszarem regulacji prawnych. Postępująca prywatyzacja i komercjalizacja Kosmosu to bez wątpienia współczesne *signum temporis*¹².

W dwóch z trzech przedstawionych tworzonych źródeł pierwsze dwa – państwa jako twórcy konwencji oraz państwa jako twórcy i uczestnicy-członkowie organizacji międzynarodowych – występują absolutnie zawsze w liczbie mnogiej, stąd też ich postanowienia i działania to wyraz oświadczeń woli będącej niezbywalnym elementem kreującym wspólne prawo międzynarodowe odnoszące się w omawianych przypadkach do urzeczywistnienia działań państw w przestrzeni kosmicznej i na ciałach niebieskich.

Zupełnie inaczej wygląda legislacja trzeciej grupy użytkującej i działającej w Kosmosie. W tym przypadku są to osoby, podmioty prywatne, które niepozabawione egoizmu, starają się działać bardziej w oparciu o ustawodawstwo wewnętrzne. Biorąc pod uwagę wzajemne relacje, które winny mieć bezpośredni wymiar podległości, państwo, akceptując działania podporządkowanych mu w sensie prawnym podmiotów, nie może powoływać się jedynie na swoje ustawodawstwo wewnętrzne, usprawiedliwiając tym samym uchylanie się od zobowiązań międzynarodowych przewidzianych w ratyfikowanych i obowiązujących konwencjach. Tak rozumiana pragmatyka w sposób szczególny winna urzeczywistnić się poprzez obligatoryjność rejestracji wraz z zachowaniem reżimu przewidzianego w stosownej konwencji regulującej wymogi i procedurę rejestracyjną.

Nasuwa się w tym miejscu pewna analogia do wzajemnych relacji prawa międzynarodowego, międzynarodowego prawa morza, prawa lotniczego oraz norm prawa krajowego. Konwencje ujednolicają, upowszechniają i są tymi źródłami, które przez legislacje krajowe obowiązkowo winny być zharmonizowane, pozbawione sprzeczności jako te, które poprzez zaimplementowanie do systemu prawa wewnętrznego adresowane są do osób fizycznych i prawnych¹³.

Podsumowując, z powyższych przytoczeń bezsprzecznie wynika, że oto w odniesieniu do prawa kosmicznego obowiązują obecnie niejako trzy systemy regulacji, które winny charakteryzować się wzajemną niesprzecznością oraz wzajemnym przenikaniem się, wzajemnym wyznaczaniem możliwych do osiągnięcia celów.

Pierwszy z nich to konieczność przyjęcia i przestrzegania w pełnym zakresie powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego publicznego, przede wszystkim takich, jak zasada suwerennej równości, zasada niekwestionowania suwerennych praw, zasada nieingerencji w sprawy wewnętrzne, zasada niestosowania siły bądź groźby jej użycia.

¹² M. Polkowska, *Prawo, prywatyzacja i bezpieczeństwo – szczególne wyzwania nowej ery kosmicznej (Newspace)*, „TeKa Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2020, t. XIII, nr 2, s. 435–448.

¹³ Z. Łukaszuk, *Międzynarodowe prawo morza*, Warszawa 1997, s. 21–28.

Drugi system dotyczy bezpośrednio międzynarodowego prawa kosmicznego, reguluje określenie pozycji prawnej przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich, precyzując zasady *res communis, ad infinitum* oraz pozycji prawnej kosmonauty, kwestię odpowiedzialności państwa za działalność w Kosmosie. Normuje również obowiązek rejestracji i co najważniejsze – demilitaryzacji Kosmosu oraz jego wykorzystania jedynie w sposób pokojowy, bez możliwości zawłaszczenia. Wszystkie te kwestie mają swój początek w obligatoryjności rejestracji.

Trzeci system to występujące coraz częściej w liczbie mnogiej reżimy, które od strony prawnej usiłują przede wszystkim umożliwić eksplorację Kosmosu nie tyle w celu osiągnięcia postępu służącego ludzkości, lecz głównie w celu zabezpieczenia dochodu – zysku prywatnego kapitału. Z tego rodzaju kosmiczno-prywatną pragmatyką w wymiarze *Domestic Space Law* bądź też *State Space Law* w coraz większym stopniu mamy do czynienia¹⁴.

Z powyższej prezentacji wynika jedynie słuszny wniosek, że obligatoryjność winna (art. IV.1) obejmować sprecyzowanie zadaniowości i fizyki, tj. okresu obiegu, kąta nachylenia, *apogeum* i *perygeum* oraz nazwy państwa wysyłającego, wraz ze znakiem rozpoznawczym obiektu kosmicznego¹⁵. Powinna także wynikać z zaprezentowanych systemów prawnych, czyli prawa międzynarodowego, międzynarodowego prawa kosmicznego oraz kosmicznego prawa krajowego. Rejestracja obiektu kosmicznego na podstawie art. III.3 winna też skutkować obowiązkiem poinformowania Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych „w możliwie najszerszym zakresie i tak szybko, jak to będzie praktycznie możliwe”¹⁶.

Istota wymogu rejestracji obiektów wysyłanych w przestrzeń kosmiczną

Kwestia obowiązkowych rejestracji obiektów wysyłanych w przestrzeń kosmiczną wywodzi swoją pragmatykę z obowiązkowej rejestracji statków i okrętów oraz samolotów w przestrzeni powietrznej.

Istota instytucji rejestru jest konsekwencją możliwości zagwarantowanej swobody przemieszczania się, jak również wykorzystywania zasobów tych terytoriów przestrzeni, których ta swoboda dotyczy. Biorąc powyższe pod uwagę, pierwsze zastosowanie obligatoryjnej instytucji rejestru dotyczyło swobody ko-

¹⁴ Zob. szerzej: S.M. Grochalski, *Rozwój (dynamika) prawa kosmicznego. Od „monopolu” reżymu międzynarodowego do współczesnych regulacji w systemach prawa wewnętrznego. Zarys problemu* [w:] *Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie – nowe wyzwania*, red. E. Dynia, M. Pączek, Rzeszów 2019, s. 214–227.

¹⁵ P. Durys, F. Jasiński, *Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną* [w:] *Wybór aktów prawnych do nauki międzynarodowego prawa lotniczego i kosmicznego*, Warszawa 1999, s. 256.

¹⁶ *Ibidem*, s. 257.

rzystania z wód morskich i oceanów. Należy podkreślić, że historycznie instytucja rejestru wywodzi się z epoki feudalnej, z tzw. listów morskich polegających na koniecznym wpisie statku do ksiąg morskich.

Swego rodzaju współczesny wymiar dotyczący obligatoryjności rejestracji bez wątpienia zapoczątkowany został przez obowiązek rejestracyjny statków handlowych, pasażerskich oraz wojennych. Kwestie te regulują Konwencja genewska o morzu pełnym z 1958 r.¹⁷ oraz Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r.¹⁸

Z kolei w odniesieniu do tzw. żeglugi powietrznej zagadnienia dotyczące rejestracji odnajdujemy w Konwencji paryskiej zarządzającej żeglugę powietrzną z 1919 r.¹⁹ oraz w Konwencji chicagowskiej o międzynarodowym lotnictwie cywilnym z 1944 r.²⁰, w której w art. 21 wyraźnie zostało sformułowane zobowiązanie państwa-strony konwencji do stwierdzenia faktu rejestracji na życzenie innego państwa lub Organizacji Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego. A zatem instytucja rejestru obiektów kosmicznych to efekt swoistej „następowalności”.

Ponad 70-letnia, coraz bardziej znacząca podmiotowo i przedmiotowo eksploatacja Kosmosu doprowadziła w obecnej dobie do sytuacji, w której obok państwa zamieszczać obiekty kosmiczne w przestrzeni kosmicznej mogą także organizacje międzynarodowe oraz osoby prawne i osoby fizyczne.

Ukazane powyżej realia w sposób bezwzględny skutkują tym, że regulacje dotyczące określenia (sprecyzowania) reżimów prawnych związanych z wielowymiarową eksploracją przestrzeni kosmicznej stały się absolutną koniecznością. Wielość podmiotów – swoistych uczestników w przestrzeni kosmicznej – obiektywnie powiększa się. Nie chodzi w tym stwierdzeniu o liczbę obiektów kosmicznych wysłanych w przestrzeń kosmiczną, lecz o jednoznaczne stwierdzenie, że państwa – podstawowe podmioty prawa międzynarodowego – utraciły monopol na właścicielstwo obiektów wysłanych w Kosmos.

Swoistym początkiem wykorzystania przestrzeni kosmicznej przez obiekty jest obowiązująca je rejestracja. Biorąc pod uwagę obowiązek m.in. pokojowego wykorzystania przestrzeni kosmicznej, możliwość wykorzystania swoistej fizyki orbity geostacjonarnej, coraz bardziej realne plany związane z wydobywaniem surowców naturalnych, od początku tworzenia z woli państw międzynarodowego prawa kosmicznego, jak również rosnące obecnie próby przeciwdziałania zjawisku zaśmiecania Kosmosu instytucja obowiązku rejestracji oraz końca obowiązującej rejestracji jawi się jako niezwykle ważna, ponieważ w sposób szczególny z jednej strony precyzuje, definiuje początek i ewentualny koniec działania obiektu

¹⁷ Dz.U. 1963, nr 33, poz. 187.

¹⁸ Dz.U. 2002, nr 59, poz. 543.

¹⁹ Dz.U. 1929, nr 6, poz. 54.

²⁰ Dz.U. 1959, nr 35, poz. 212.

kosmicznego w przestrzeni kosmicznej, z drugiej natomiast określa, czy dany obiekt kosmiczny podlega jurysdykcji i kontroli określonego państwa²¹.

Na podstawie ustaleń zawartych w art. VIII Traktatu z 27 stycznia 1967 r. o zasadach określających działalność państw w zakresie badania i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi dokonanie rejestracji leży w kompetencji pierwotnego podmiotu prawa międzynarodowego, będącego, co istotne, stroną układu. O powadze omawianej kwestii niech świadczy też fakt, że stanowisko w sprawie rejestracji zostało określone zdecydowanie wcześniej, bo już w rezolucji nr 1862/XVII Zgromadzenia Ogólnego ONZ²². To spowodowało, że obecnie funkcjonują dwa rejestry: Pierwszy, utworzony na podstawie wymienionej rezolucji, i drugi, obowiązujący od 1976 r. Rezolucja oraz przyjęta Konwencja oznaczają, że „mamy współcześnie do czynienia z dwoma komplementarnymi rejestrami obiektów kosmicznych”²³.

Przytoczona rezolucja zawiera zarys działań rejestracyjnych. Państwa w rezolucji określane są jako podmioty zobowiązane do przekazania niezbędnych informacji dotyczących wysłanych w przestrzeń kosmiczną obiektów. Rejestr ma wymiar centralny, ze wskazaniem swoistej „drogi służbowej”²⁴.

Postanowienia wynikające z przytoczonego wyżej traktatu to swoiste *lex generalis*, które stało się niejako podstawą dla szczegółowych pod względem przedmiotowym rejestracji obiektów kosmicznych regulacji zawartych w Traktacie o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14 stycznia 1975 r. W art. I lit. c. Traktatu stwierdza się, że „określenie «państwo rejestrujące» oznacza państwo wypuszczające, w którego rejestr wpisany został obiekt kosmiczny, zgodnie z artykułem II”²⁵.

Generalnie konwencja składająca się z sześciu artykułów merytorycznych²⁶ w części wprowadzającej odwołuje się do Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 1967 r.²⁷, przywołując Umowę o ratowaniu kosmonautów, powrocie kosmonautów i zwrocie obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 1968 r.²⁸, a także do Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez objekty kosmiczne²⁹.

²¹ D. Kuźniar, *Ochrona środowiska przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Studium prawnomiędzynarodowe*, Rzeszów 2019, s. 102–109.

²² Resolution Register (A/AC. 105), INF Series Documents.

²³ K. Myszone-Kostrzewa, *Rejestracja obiektów kosmicznych* [w:] *Kosmos w prawie i polityce. Prawo i polityka w Kosmosie*, red. K. Myszone-Kostrzewa, Warszawa 2017, s. 45.

²⁴ Zob. szerzej: S. Hobe, *Registration, jurisdiction and control, ownership*, „Cologne Commentary on Space Law. Outer Space Treaty” 2009, vol. 1, art. VIII, s. 503–545.

²⁵ Dz.U. 1979, nr 5, poz. 22.

²⁶ A. Górbiel, *Międzynarodowe prawo...*, s. 260–264.

²⁷ Dz.U. 1968, nr 14, poz. 82.

²⁸ Dz.U. 1969, nr 15, poz. 110.

²⁹ Dz.U. 1973, nr 27, poz. 154.

Przywołanie wymienionych powyżej konwencji, układów, traktatów współtworzących fundamenty międzynarodowego prawa kosmicznego jest szalenie istotne, jako że wszystkie one w sposób szczególnie powiązane są z instytucją obowiązkowej rejestracji. Państwo rejestrujące obiekt ponosi międzynarodową odpowiedzialność za swoją działalność w przestrzeni kosmicznej. Tym samym jako pierwsze jest adresatem ewentualnych roszczeń wynikających z norm i zasad postępowania w kwestii odpowiedzialności państw za szkody spowodowane przez ich obiekty kosmiczne. Ponadto państwo wysyłające, czyli to, które wysyła albo powoduje wysłanie obiektu kosmicznego, czy też państwo, z którego terytorium albo urzędzenia dokonuje się wysłania obiektu kosmicznego (art. I lit. a I, II), jest też państwem rejestrowania, co oznacza, że jako podmiot rejestrujący odpowiadać powinno z mocy prawa jako państwo wysyłające. To z kolei w odniesieniu do umowy o ratowaniu kosmonautów i zwrocie obiektów powoduje, że państwo wysyłające na żądanie strony ma obowiązek dostarczenia danych rozpoznawczych.

Generalnie w rejestrze obowiązują określone zasady sprowadzające się do następujących stwierdzeń:

- rejestr ma charakter obowiązkowy,
- rejestr dokonuje państwo,
- wpis ma charakter deklaratoryjny, stwierdzający, że poprzez wpis następuje li tylko stwierdzenie, iż dany statek posiada przynależność państwową; sam wpis nie wyczerpuje jeszcze wymogów, bowiem najbardziej istotne jest tu spełnianie wszystkich warunków przewidzianych prawem,
- wpis może zostać dokonany tylko w jednym rejestrze,
- rejestr ma znaczenie administracyjne i cywilistyczne,
- rejestr zgodnie z prawem danego państwa zazwyczaj poprzedzony jest certyfikacją, która określa niezbędne, obowiązkowe parametry wymagane dla wpisu do rejestru³⁰.

Podane powyżej cechy, charakterystyczne dla specyfiki certyfikacji statków i okrętów morskich, znalazły swoje odzwierciedlenie w obowiązku rejestracji statków powietrznych, a następnie obiektów kosmicznych wysyłanych w przestrzeń kosmiczną.

Regulacje dotyczące określenia reżimów prawnych związanych z coraz bardziej zaawansowaną technologicznie i praktycznie eksploracją przestrzeni kosmicznej, a w najbliższej perspektywie również eksploracją ciał niebieskich stały się wymogiem II poł. XX w. i w sposób absolutnie konieczny – w I poł. XXI w.

Wymienione reżimy prawne charakteryzują się tym, że pierwszy z nich służy nie obowiązuje jako międzynarodowe prawo kosmiczne i jest wymogiem obowiązującym w jednakowym stopniu wszystkich. Zdefiniowane w nim cele, możliwości, zadania są bez wyjątku wspólne dla wszystkich podmiotów. Pozostałe reżimy ze względów oczywistych mają prawo się różnić. Owe różnice wynikają m.in. z celów, oczekiwań, zadań i możliwości technicznych.

³⁰ S. Matysik, *Podręcznik prawa morskiego*, Warszawa 1959, s. 77 oraz 80–83.

Podsumowując, wszystkie zaprezentowane podmioty mogące umieszczać swoje obiekty w przestrzeni kosmicznej i na ciałach niebieskich bezwzględnie podlegają reżimowi obligatoryjnej rejestracji.

Wykazana wielopodmiotowość to swoiste *signum temporis*, które wymaga zgodnie z obowiązującą zasadą, by państwo podążało za zaistniałymi zmianami precyzyjnych, nowych regulacji, które nie stałyby w sprzeczności z tymi, które zostały wcześniej między państwami ustalone.

Analizując wewnętrzne legislacje państw odnoszące się konkretnie do legislacji kosmicznej, można zauważyć prawidłowość prowadzącą do wniosku, że stopień tych legislacji jest w zasadzie adekwatny do bezpośredniej działalności państwa oraz podmiotów prywatnych w przestrzeni kosmicznej i na powierzchni ciał niebieskich. Legislacja sprowadza się w zasadzie z jednej strony do ułatwienia działalności, z drugiej natomiast do funkcji promocyjnej dającej wiele ściśle zdefiniowanych możliwości podmiotom prywatnym³¹.

Wykreślenie z rejestru

Rozpatrując kwestie dotyczące wykreślenia z rejestru, nie sposób postrzegać to zagadnienie w oderwaniu od międzynarodowego prawa morza czy też prawa lotniczego. Wszak, jak to zostało wcześniej zaznaczone, już sama obowiązująca instytucja rejestracji wywodzi się z tego jakże ważnego prawnomiędzynarodowego systemu regulacji dotyczących się szeroko rozumianych sposobów wykorzystywania mórz, oceanów i przestrzeni powietrznej, umożliwiających wykorzystanie zasobów, a nade wszystko przemieszczanie się ludzi i towarów.

Wyrejestrowanie wynika najczęściej z przypadku, kiedy statek, okręt zostanie sprzedany, zatonię, nie nadaje się do naprawy (ulega anihilacji), podlega wykreśleniu z rejestru państwa. Statek powietrzny podobnie: zmienia właściciela, ulega wypadkowi, w wyniku którego nastąpiła destrukcja, kiedy nie jest możliwa zgodnie z przepisami danego kraju naprawa – a tym samym jego dalsze użytkowanie.

W każdym z przypadków obowiązkowo również stwierdzono, że zarówno fakt wykreślenia z rejestru, tak jak i wpisania do rejestru wymaga powiadomienia sekretariatu Sekretarza Generalnego ONZ.

Skorzystanie z pewnego rodzaju analogii wydaje się zasadne chociażby z tego względu, że po pierwsze, rejestracja obiektu wysyłanego w Kosmos nie może obejmować z góry założonego wymiaru ponadczasowego, po drugie, przywołana wcześniej istotna regulacja dotycząca obowiązku rejestracji, procedury czy też konieczności zgłoszenia faktu rejestracji Sekretarzowi Generalnemu ONZ, za-

³¹ Przykłady rozwiązań legislacji krajowych dotyczących m.in. instytucji rejestracji zob. M. Polkowska, *Prawo kosmiczne...*, s. 227–257.

warta w Konwencji, nie wspomina nawet w najmniejszym wymiarze o możliwości wyrejestrowania obiektu³².

Zaprezentowane kwestie związane z koniecznością, procedurą, urzeczywistnieniem obowiązku rejestracji w zasadzie w większości państwowych legislacji nie zawierają jednak regulacji dotyczących wykreślenia z rejestru. Rejestr obiektów kosmicznych to przecież nie swego rodzaju księga wieczysta, w której stwierdza się aktualnego właściciela. Stosowanie rejestru jako wymóg powinno również zawierać stwierdzenia dotyczące przypadków, które mogą, a nawet powinny skutkować prawem do wyrejestrowania³³.

W praktyce tego rodzaju zdarzeń podmioty wysyłające obiekty kosmiczne na orbitę okołoziemską, a często też i dalej, wielokrotnie doświadczały. Obiekt kosmiczny np. ulega awarii, jest niezdatny do naprawy, nie można go sprowadzić na Ziemię, wyczerpały się wszelkie możliwości jego efektywnego wykorzystania, staje się on przysłowiowym „złomem”. W tego rodzaju przypadkach powinna funkcjonować z woli podmiotu rejestrującego możliwość wykreślenia takiego obiektu z rejestru. A zatem utrata władztwa nad pojazdem kosmicznym winna stać się przesłanką do wszczęcia procedury wykreślenia z rejestru.

Podobnie jak w międzynarodowym prawie morza, generalnie zasada wykreślenia z rejestru, funkcjonując od chwili wejścia w życie obowiązku rejestracyjnego, przewiduje możliwość wykreślenia z rejestru m.in. w sytuacji zatonięcia statku, jego zniszczenia, zaginięcia, uznania go za niezdatny do naprawy. Wykreślenie z rejestru skutkować winno niejako „wyzerowaniem” tych zobowiązań, które bezpośrednio wynikały z faktu rejestracji.

Żaden z obiektów kosmicznych w sensie funkcjonalnym nie posiada wymiaru ponadczasowego. Z reguły nie ma jeszcze (na dziś) technicznych, a często finansowych możliwości sprowadzenia wyeksploatowanego, uszkodzonego czy zepsutego obiektu na Ziemię. Warto jednak wspomnieć, że pierwszy satelita „Sputnik 1”, który trafił na orbitę okołoziemską w 1957 r., do atmosfery powrócił. Standardem jest jednak, że nawet jeżeli zarejestrowany obiekt został sprowadzony, to z reguły nie po to, by ponownie umieszczono go w Kosmosie. Obiekt taki, co oczywiste – wcześniej zarejestrowany, powinien podlegać wykreśleniu z rejestru.

Przypadek powrotu obiektu i brak jego ponownego użycia w kontekście wykreślenia z rejestru jawi się jako najprostszy. Bardziej złożonym problemem okazują się być w tej mierze np. satelity meteorologiczne oraz telekomunikacyjne. Bardzo często jako bezskuteczne, bezużyteczne mogą one nadal przebywać na orbicie przez dziesiątki czy nawet setki lat. Tego rodzaju przypadki są bardziej skomplikowane, chociażby w kwestii odpowiedzialności państw za zaśmiecanie Kosmosu.

³² A. Górbiel, *Międzynarodowe prawo...*, s. 260–264; Dz.U. 1979, nr 5, poz. 22.

³³ Projekt polskiej ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych w zasadzie nie zawiera *expressis verbis* regulacji dotyczących wykreślenia z rejestru.

Pytania, na które, jak się wydaje, ze strony prawnej brakuje jeszcze odpowiedzi, brzmią następująco: Czy państwo, które taki bezużyteczny obiekt rejestruje, nadal ponosi odpowiedzialność za zaśmiecanie Kosmosu? Czy zatem owo zaśmiecanie jest winą państwa rejestrującego (i wykreślającego obiekt z rejestru), czy też może kolejnym globalnym problemem ludzkości, z którym należy się zmierzyć? Czy na poziomie międzynarodowego prawa kosmicznego nie należałoby sformułować ogólnych zasad dotyczących konsekwencji obiektu?

Wydaje się, że może wspólna, lecz jednak zróżnicowana odpowiedzialność w kontekście ochrony środowiska Kosmosu powinna stać się obowiązującą zasadą³⁴.

Z powyższych rozważań wyłania się jeden wniosek: rejestr obiektów kosmicznych, tak jak rejestr statków, okrętów morskich i statków powietrznych, winien być aktualny, wobec czego nie mogą w nim być zamieszczone *de iure* obiekty, które nie istnieją *de facto*.

Podsumowanie

Prezentowany materiał generalnie służy wskazaniu obligatoryjności rejestrowania przez państwo wysyłanych w przestrzeń kosmiczną obiektów kosmicznych i analizuje te źródła międzynarodowego prawa kosmicznego, które bezpośrednio dotyczą formalnego wymiaru rejestracji oraz przesłanek umożliwiających decyzje i działania związane z możliwością wykreślenia statku kosmicznego z rejestru.

Co ważne, wskazuje się, że obecne prawo kosmiczne współtworzone jest przez trzy systemy prawa: międzynarodowe prawo kosmiczne, prawo kosmiczne organizacji międzynarodowych oraz systemy prawa wewnętrznego poszczególnych państw. Podkreśla się, że mimo swoistej utraty przez państwo monopodmiotowości, nadal jedynie po jego stronie pozostaje sformułowanie zasad dotyczących otrzymania licencji i w konsekwencji – dokonanie rejestracji obiektu kosmicznego, powiadomienia Sekretarza Generalnego ONZ.

Bibliografia

- Durys P., Jasiński F., *Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną* [w:] *Wybór aktów prawnych do nauki międzynarodowego prawa lotniczego i kosmicznego*, Warszawa 1999.
- Górciel A., *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, Warszawa 1985.

³⁴ D. Kuźniar, *Ochrona środowiska...*, s. 224–226.

- Grochalski S.M., *Prawo kosmiczne w kontekście określenia pozycji prawnej orbity geostacjonarnej* [w:] *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis*, red. E. Kozerska, M. Maciejewski, P. Stec, Opole 2015.
- Grochalski S.M., *Rozwój (dynamika) prawa kosmicznego. Od „monopolu” reżymu międzynarodowego współczesnych regulacji w systemach prawa wewnętrznego. Zarys problemu* [w:] *Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie – nowe wyzwania*, red. E. Dynia, M. Pączek, Rzeszów 2019.
- Grochalski S.M., Szewczyk P.J., *Kosmos. Bezpieczna przestrzeń kosmiczna eliminująca potencjalny problem globalny. Wymiar prawnomiędzynarodowy* [w:] *Bezpieczeństwo w prawie międzynarodowym i krajowym w prawie lotniczym i kosmicznym*, red. E. Dynia, S. Kubas, Rzeszów 2019.
- Hawking S., *Krótkie odpowiedzi na wielkie pytania*, Poznań 2018.
- Hobe S., *Registration, jurisdiction and control, ownership*, „Cologne Commentary on Space Law. Outer Space Treaty” 2009, vol. 1.
- Kuźniar D., *Ochrona środowiska przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Studium prawnomiędzynarodowe*, Rzeszów 2019.
- Ludwikowski S., *Administracyjno-prawne aspekty prowadzenia działalności kosmicznej przez konsorcja publiczno-prywatne* [w:] *Prawo lotnicze i kosmiczne – nowe wyzwania*, red. E. Dynia, M. Pączek, Rzeszów 2019.
- Łukaszyk Z., *Międzynarodowe prawo morza*, Warszawa 1997.
- Matysik S., *Podręcznik prawa morskiego*, Warszawa 1959.
- Myszona-Kostrzewa K., *Rejestracja obiektów kosmicznych* [w:] *Kosmos w prawie i polityce. Prawo i polityka w Kosmosie*, red. K. Myszone-Kostrzewa, Warszawa 2017.
- Polkowska M., *Prawo kosmiczne w obliczu nowych problemów współczesności*, Warszawa 2011.
- Polkowska M., *Prawo, prywatyzacja i bezpieczeństwo – szczególne wyzwania nowej ery kosmicznej (Newspace)*, „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2020, t. XIII, nr 2.
- Resolution Register (A/AC. 105), INF Series Documents.
- Szafarz R., *Badanie Ziemi z Kosmosu w świetle prawa międzynarodowego*, Wrocław 1986.
- Wiewiórska K., *Bezpośrednia telewizja satelitarna. Studium prawnomiędzynarodowe*, Warszawa–Łódź 1981.

Streszczenie

W coraz większym stopniu w przestrzeni kosmicznej działalność prowadzą już nie tylko państwa, ale również osoby prawne i fizyczne. Wszystkie jednak wysyłane w przestrzeń kosmiczną obiekty kosmiczne winny podlegać procedurze rejestracyjnej niesprzecznej z Konwencją o rejestracji obiektów kosmicznych.

Rejestracja to nie tylko odzwierciedlenie tożsamości państwa rejestrującego, ale też kwestie związane z jego późniejszą odpowiedzialnością. Rejestracja obiektu winna obowiązywać do czasu jego wyrejestrowania, która to procedura powinna być jasno i klarownie sformułowana w źródłach prawa wewnętrznego.

Słowa kluczowe: nowa era Kosmosu, obiekt kosmiczny, rejestracja, wykreślenie z rejestru, wielość reżimów prawnych, nowa przestrzeń kosmiczna

**REGISTRATION OF OBJECTS LAUNCHED INTO OUTER SPACE
IS THE STATES OBLIGATION.
THEIR REMOVAL FROM THE REGISTER IS THE STATES LEGAL RIGHT**

Summary

States are increasingly joined in space operations by natural and legal beings. But every space object that is launched into orbit must go through a registration process that complies with the Convention on the Registration of Space Objects.

Registration entails liability concerns in addition to reflecting the identity of the registered nation. The process of deregistration should be expressly spelled out in the sources of domestic legislation, and registration should remain until it is done so.

New Space Age registration, removal from the registry, and various legal systems.

Keywords: new space age, a space object, registration, deletion from the register, multiple legal regimes, new outer space